

Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kuluçkahane, Kesimhane ve Tavukçuluk İşletmelerinin Genel Durumu

İsmail DURMUŞ¹

Fatma ÖZTÜRK²

ÖZET: Bu araştırma, Türkiye’de bulunan kuluçkahane, kesimhane ve tavukçuluk işletmelerinin mevcut durumunu ortaya koymak üzere yürütülmüştür. Veriler, 2002 yılı kapsamakta olup, Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri kayıtları ile işletmelerle sağlanan telefon bağlantılarıyla toplanmış ve değerlendirilmiştir.

Türkiye’de değişik kapasitede 71 adet yumurtacı damızlıkçı, 122 adet etçi damızlıkçı, 1.347 adet ticari yumurtacı, 8.078 adet ticari etçi, 43 adet etçi civciv üreten kuluçkahane, 8 adet yumurtacı civciv üreten kuluçkahane ve 55 adet kesimhane işletmesi bulunmaktadır. İşletmelerin 2002 yılı mevcut kapasiteleri ve kapasite kullanım oranları sırasıyla 3.234.470 adet/yıl, %55; 6.906.852 adet yıl, %77; 39.966.618 adet/yıl, % 79; 110.842.778 adet/dönem, %85 olarak gerçekleşmiş ve yılda 560.738.658 adet etçi civciv, 94.700.400 adet yumurtacı civciv üretilmiş olup, 401.662.890 adet etlik piliç kesilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tavukçuluk işletmeleri, kuluçkahane, kesimhane

General Condition of Hatchery Houses, Slaughter House and Poultry Farms in Turkey

ABSTRACT: This study was conducted to indicate current condition of hatchery house, slaughter house and poultry farms in Turkey. Data, including 2002, was obtained from province and district agriculture directories and poultry farms then it was evaluated.

In Turkey, 71 layer breeder, 122 broiler breeder, 1.347 commercial layer, 8.078 commercial broiler poultry farms and 43 broiler, 8 layer hatcheries and 55 slaughter house are present at the different capacities. In 2002, current capacities and capacity using rates were respectively as following; 3.234.470 hen/year, 55 %; 6.906.852 hen/year, 77 %; 39.966.618 hen/year, 79 %; 110.842.778 chicken/period, 85 %. In 2002, 560.738.658 broiler chick and 94.700.400 laying chick hatched and 401.662.890 broiler slaughtered.

Key Words: Poultry farms, hatchery, slaughter house

GİRİŞ

Ticari anlamda tavukçuluğun 1960’lı yıllarda başlayıp, özellikle 1980’li yıllarda sağlanan teşviklerle birlikte ciddi gelişmelerin yaşandığı Türkiye’de, tavukçuluk sektörü ile ilgili az sayıda araştırma yapılmıştır. Halbuki geleneksel köy tavukçuluğunun yerini ticari ve entegre işletmelerin aldığı tavukçuluk sektöründe çok daha geniş kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (8). Bu güne kadar araştırmalar genellikle yetiştirme teknikleri veya belirli bir bölgenin tavukçuluğunu incelemek şeklinde yapılmıştır (5,6,7).

Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü tarafından yürütülen ve 2001 yılı Haziran ayında önceki dönemin incelendiği bir araştırmada, tavukçuluk işletmelerinin yapısal durumu ve mevcut kapasiteleri incelenmiş ancak kuluçkahaneler ile kesimhaneler hakkında bilgi toplanamamıştır (8). Türkiye’deki tavukçuluk sektörü hakkında FAO, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Besd-Bir gibi kuruluşlar istatistiki bilgiler vermektedir.

FAO verilerine göre, Avrupa Birliği ülkelerinde kişi başına yıllık ortalama tavuk eti tüketimi 21,6 kg, yumurta tüketimi 12,6 kg olarak bildirilmiş olup bu değer Türkiye’de tavuk etinde 9,6 kg, yumurtada 6,6 kg olarak belirtilmektedir (1). Besd-Bir tarafından sunulan bilgilerden Türkiye’de kişi başına 9,970 kg tavuk eti, 6,438 kg yumurta tüketildiği anlaşılmaktadır (2).

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)’nin 2002 yılı tarım istatistiklerinde, Türkiye’de 11.554.910.000 adet yumurta, 696.160 ton tavuk eti, Besd-Bir istatistiklerinde ise 7.185.344.698 adet yumurta, 620.000 ton tavuk eti üretildiği bildirilmektedir (2,3). Bu değerler arasında ciddi bir fark bulunması, istatistiki verilerin elde edilmiş şeklinin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmayla, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında tavukçuluk işletmeleri, kuluçkahaneler ve kesimhanelerin mevcut durumunun ne olduğu ve yoğunluğa göre işletmelerin bulunduğu iller Tarım teşkilatlarından alınan bilgiler doğrultusunda tespit edilmeye çalışılmıştır.

MATERYAL VE METOT

Materyal

Araştırmada, 2002 yılı sonu itibarıyla Tarım İl ve İlçe Müdürlüklerinden alınan veriler ile işletmelerle sağlanan telefon bağlantılarından elde edilen veriler kullanılmıştır.

Metot

Türkiye’de mevcut damızlıkçı, ticari yumurtacı, ticari etçi işletmelerin büyüklüğü, kurulu kapasiteleri ile kullanılan kapasiteleri, kuluçka işletmelerinin gelişim ve çıkış makinesi kapasiteleri ile yıllık üretilen civciv sayısı ve kesimhane işletmelerinin kapasitesi ile yılda kesilen tavuk sayısına ait istenilen bilgileri içeren form hazırlanarak Tarım İl Müdürlüklerine gönderilmiştir. Tarım İl Müdürlüklerinden, bağlı ilçeleri de kapsayacak şekilde sağlanan veriler ile telefon bağlantılarıyla bazı işletmelerden elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Edinilen bilgilere göre, 2002 yılı itibarıyla Türkiye’de 193’ü damızlıkçı olmak üzere toplam 9.618 adet işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin kurulu kapasiteleri 160.950.718 adet olup, kullanılan kapasite 133.060.591 adettir. İşletme tiplerine göre kapasite kullanım oranları, yumurtacı damızlıkçılarda %55, etçi damızlıkçılarda %84, ticari yumurtacılar %79 ve ticari etçi işletmelerde %85 olarak gerçekleşmiştir. Et yönlü civciv üreten toplam 43 adet kuluçkahane yılda 560.738.658 adet, yumurta yönlü civciv üreten 8 adet kuluçkahane ise 94.700.400 adet civciv üretilmiştir. Değişik kapasitelerde olmak üzere toplam 55 adet kesimhanede 401.662.890 adet tavuk kesimi yapılmıştır.

Türkiye’de bulunan damızlıkçı işletmelere ait bilgiler çizelge 1’de verilmiştir. Çizelge incelendiğinde görüleceği gibi, en yüksek kapasiteye 50.000 ve yukarı büyüklükte olan işletmeler sahip olmakta ancak bu işletmelerde kapasite kullanımı, diğerlerine göre daha düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Yumurtacı damızlık işletmelerinde en yüksek kapasite kullanımı 5.001-10.000 adet kapasiteye sahip işletmelerde %94 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır. Bu grupta 0-5.000 adet arasında kapasiteye sahip işletme bulunmamaktadır. Yumurtacı damızlıkçı işletmelerin en yoğun olarak bulunduğu il toplam kapasitenin %53’ünü kapsayan Konya olup, ikinci sırayı Bursa almakta ve bu işletmelerin %19’nu bünyesinde bulundurmaktadır (Şekil 1).

¹Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü - Ankara

²Bornova Zeytinlik Araştırma Enstitüsü - İzmir

Çizelge 1: Damızlık İşletmelerin Genel Durumu

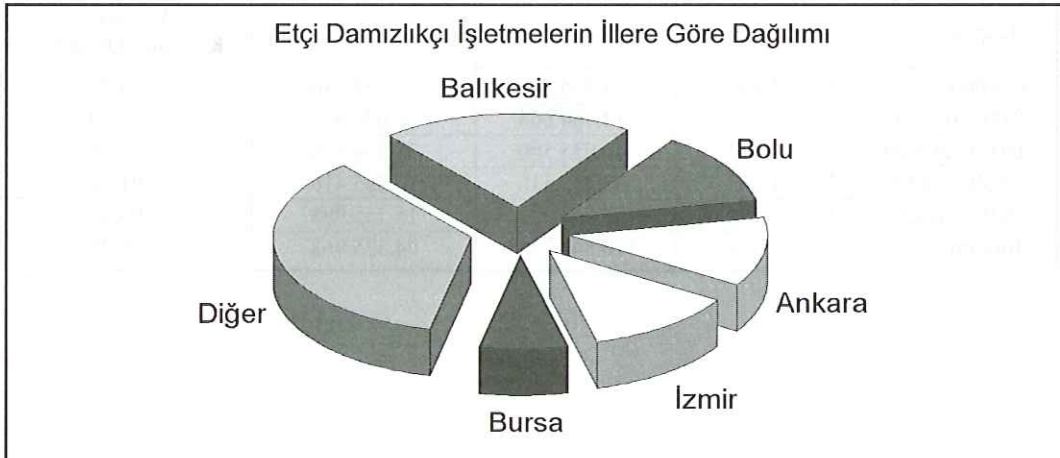
İşletme Tipi	Kapasite	İşletme Sayısı	Kurulu Kapasite	Kullanılan Kapasite	Kapasite Kullanım Oranı (%)
Yumurtacı	0-5.000	-	-	-	-
	5.001-10.000	4	33.500	31.500	94,00
	10.001-20.000	22	356.500	266.000	74,61
	20.001-50.000	29	1.011.470	597.390	59,06
	50.001-Yukarı	16	1.833.000	884.000	48,00
	Toplam	71	3.234.470	1.778.890	54,99
Etçi	0-5.000	2	11.500	11.500	100,00
	5.001-10.000	-	-	-	-
	10.001-20.000	12	175.020	169.500	96,80
	20.001-50.000	59	1.722.372	1.333.708	77,40
	50.001-Yukarı	49	4.997.960	3.796.830	75,96
	Toplam	122	6.906.852	5.311.538	76,90

Şekil 1: Yumurtacı Damızlık İşletmelerin İllere Göre Dağılımı

Etçi damızlık işletmelerde, yumurtacı damızlık işletmelere göre kapasite kullanımı daha az dalgalanma göstermektedir. Bu grup işletmelerde en iyi durum 10.001-20.000 adet kapasiteye sahip işletmelerde görülmektedir. Diğer işletmeler birbirine yakın oranlarda kapasitelerini kullanmışlardır. Toplam

olarak 6.906.852 adet olan kurulu kapasitenin %72,36'lık kısmını 50.000 ve yukarı kapasiteye sahip işletmeler oluşturmaktadır. Etçi damızlık işletmelerin en yoğun olduğu iller Balıkesir, Bolu, Ankara, İzmir ve Bursa'dır. Bu illerin toplam kapasitedeki payları sırasıyla, %20,58, %12,43, %12,00, %12,12, %7,4 olmuştur (Şekil 2).

Şekil 2: Etçi Damızlık İşletmelerin İllere Göre Dağılımı

Ticari yumurtacı işletmelere ait bilgiler çizelge 2’de sunulmuştur. Bu grupta işletme büyüklüğü 50.000 ve yukarı kapasiteye sahip işletmeler toplam kapasitenin %51’lik kısmını oluşturmaktadır.

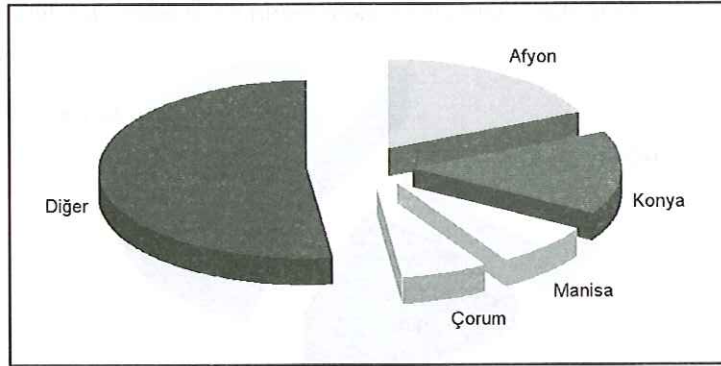
Bu işletmelerde kapasite kullanım oranı diğerlerine göre yüksek olup, %81 civarında gerçekleşmiştir. Sayı itibarıyla işletmeler 5.000-50.000 adet kapasite arasında daha fazla yoğunlaşmış görünmektedir.

Çizelge 2: Ticari Yumurtacı İşletmelerin Genel Durumu

Kapasite	İşletme Sayısı	Kurulu Kapasite	Kullanılan Kapasite	Kapasite Kullanım Oranı (%)
0-5.000	224	870.774	622.794	71,52
5.001-10.000	288	2.425.832	1.634.312	67,37
10.001-20.000	331	5.366.812	3.979.662	74,15
20.001-50.000	321	10.872.200	8.655.700	79,60
50.001-Yukarı	183	20.431.000	16.551.727	81,00
Toplam	1.347	39.966.618	31.444.195	78,67

Kurulu kapasiteleri 0-5.000 ve 5.001-10.000 arasında olan işletmelerin, toplam kurulu kapasitedeki paylarının %1,55 ve %6,00’lük bir bölümü oluşturduğu, bu da işletmelerin daha bü-

yük kapasitelerde çalıştıklarını göstermektedir. Ticari yumurtacı işletmelerin yoğun olarak bulunduğu iller ve toplam kapasitedeki payları, Afyon, %18,32 ; Konya, %15,21 ; Manisa, %7,84 ; Çorum, %6,83 oranında bulunmaktadır (Şekil 3).

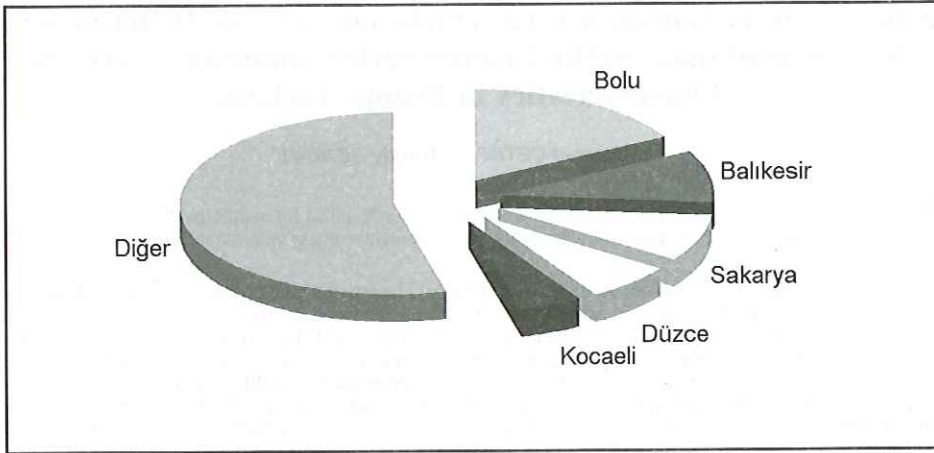
Şekil 3: Ticari Yumurtacı İşletmelerin İllere Göre Dağılımı

Ticari etçi işletmelere ait bilgiler çizelge 3’de verilmiştir. Çizelgede belirtildiği gibi etçi işletmelerde ortalama kapasite kullanım oranı %85,28 olarak gerçekleşmiştir. İşletmelerde kapasite arttıkça kapasite kullanım oranının da arttığı görülmektedir. Bu durumun 2001 yılında yaşanan ekonomik krizden küçük işletmelerin daha fazla etkilenmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ticari etçi işletmelerde en büyük potansiyeli

10.000-50.000 adet kapasiteye sahip işletmeler oluşturmaktadır. Bu işletmeler toplam kurulu kapasitenin %66’lık bir kısmını teşkil etmektedir. Kapasite kullanım oranı bakımından 50.000+ yukarı kapasiteye sahip işletmeler en iyi durumdadırlar. Türkiye’de toplam kurulu kapasite bakımından en yüksek pay %17,14 ile Bolu ilimize ait olup, ikinci sırayı %9,14’lük bir oranla Balıkesir ili almaktadır. Daha sonra Sakarya, %8,42 ; Düzce, %6,79 ; Kocaeli, %4,63’lük bir payla sıralanmaktadır (Şekil 4).

Çizelge 3 : Ticari Etçi İşletmelerin Genel Durumu

Kapasite	İşletme Sayısı	Kurulu Kapasite	Kullanılan Kapasite	Kapasite Kullanım Oranı (%)
0-5.000	1.893	5.736.100	2.823.230	49,21
5.001-10.000	2.027	14.964.664	10.026.954	67,00
10.001-20.000	2.742	40.055.500	35.554.370	88,76
20.001-50.000	1.222	33.227.516	30.365.416	91,38
50.001-Yukarı	194	16.858.998	15.755.998	93,45
Toplam	8.078	110.842.778	94.525.968	85,28

Şekil 4: Ticari Etçi İşletmelerin İllere Göre Dağılımı

Türkiye’de değişik kapasitelerde kurulu bulunan 51 adet kuluçkahane bulunmaktadır. Bu kuluçkahanelerin 43 adedi etçi, 8 adedi yumurtacı civciv üretmektedir. Yıllık üretilen etlik civciv sayısı 560.738.658 adet, yumurtacı civciv sayısı 94.700.400 adettir. Et yönlü civciv üreten kuluçkahanelerin gelişim makinası kapasitesi 65.666.586 adet olup, sahip olunan kapasite büyüklüğüne göre Bursa, %43,5 ; Balıkesir, %19,29 ; Eskişehir, %10,60 ; Ankara, %6,02’lik pay almaktadırlar. Yumurta yönlü civciv üreten kuluçkahanelerin gelişim makinası kapasitesi 3.803.000 adet, çıkış makinası kapasitesi 1.981.800 adettir. Toplam gelişim makinası kapasitesi bakımından, Bursa, %35,97; Manisa, %27,26 ve Karabük %19,5’lik bir kapasiteyle sıralanmaktadır.

Türkiye’de değişik büyüklükte olmak üzere 55 adet tavuk kesimhanesi bulunmaktadır. Bu kesimhanelerin toplam kapasitesi 186.308 adet/saattir. Bu kapasite ile 2002 yılında kesilen hayvan sayısı 401.662.890 adet olarak gerçekleşmiştir. Kesimhanelerin kapasite büyüklüğüne göre dağılım gösterdiği iller ve toplam kesim kapasitesindeki payları, Balıkesir, %14,5 ; Adana, %12,5 ; Ankara, %11,8 ; Bolu, %10,25 ve Sakarya, %7,5 olmakla birlikte yılda en fazla kesim yapılan kesimhanelerin bulunduğu iller, Bolu, %22,8 ; Balıkesir, %14,5 ; Sakarya, %11,35 ; Kocaeli, %8,8 ve Manisa, %8,36’lik bir oranla sıralanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de tavukçuluk sektörü diğer hayvancılık kollarına göre oldukça gelişmiş durumdadır. Ancak üretimde yaşanan gelişmişlik, tüketime aynı oranda yansımamıştır. FAO’nun verilerine göre kişi başına yıllık tavuk eti ve yumurta tüketimi Avrupa Birliği ülkelerindeki tüketimin yaklaşık yarısına tekabül etmektedir.

İstatistiki bilgi toplayan Devlet İstatistik Enstitüsü, Besd-Bir ve FAO gibi kuruluşların verileri arasında önemli düzeyde farklılık bulunması, bu bilgilerin sağlıklı olup olmadığı veya hangilerinin daha güvenilir bilgiler olduğu konusunda tereddüde düşülmesine neden olmakta, bu da ülke tavukçuluğu hakkında gerçeğe yakın rakamların söylenmesini zorlaştırmaktadır. Ülke tavukçuluğu hakkında en düşük değere sahip olan kurumun verileri değerlendirildiğinde bile tavukçuluk sektörünün kapasite ve üretim miktarı olarak iyi bir durumda olduğu görülmektedir. Bu durumda yapılacak en önemli işin tavukçuluk ürünlerinde iç tüketimi artırmak ve ihracat imkanlarını geliştirmek olduğu açıkça görülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Anonim., 2001. [http://WWW.Fao.Org/Agriculture Statistical Database](http://WWW.Fao.Org/Agriculture%20Statistical%20Database).
2. Anonim., 2003. *Besd-Bir Kayıtları*.
3. Anonim., 2003. *DİE Kayıtları*
4. Anonim., 2003. *Tarım İl Müdürlükleri Kayıtları*
5. Bayaner, A., 1999. *Çorum İli Yumurta Tavukçuluğunun Ekonomik Analizi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 23, Ankara.*
6. Efil, H., Sarıca, M., Öz, H., 1993. *Çorum Yöresi Tavukçuluk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri, Ekonomik Durumları, Sorunları ve Çözüm Yollarının Araştırılması. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Karadeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No;7, Samsun.*
7. Ertürk, E., Tatlıdil, F., 2001. *Ankara İli Kızılcahamam İlçesinde Köy-Tür’e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No;52, Ankara.*
8. Öztürk, F., Durmuş, İ. 2001. *Avrupa Birliği ile İlişkiler Çerçevesinde Türkiye Tavukçuluk Alt Sektörleri Üzerine Bir Araştırma. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Tavukçuluk Program Değerlendirme ve Planlama Toplantısı, 25-27 Eylül, Ankara, s;15-92.*